

ALBERT CAMUS: VIURE I ESCRIURE LA POBRESA DES D'UNA POSICIÓ PERSONAL

RAÚL ARANGO PÉREZ

Universitat de Barcelona

Albert Camus neix l'any 1913 a Mondovi, Algèria. Lucien Camus, el seu pare, mor en combat a la Primera Guerra Mundial l'any 1914. L'Estat compensa la família amb una curta pensió que resulta del tot insuficient a la seva mare, Catherine Sintés, per sobreviure amb els seus dos fills. Per això, tots tres es muden a Alger amb l'àvia, d'origen menorquí. Albert Camus creix en una casa on es respira la pobresa, i és educat entre el fort autoritarisme de l'àvia i la silenciosa tendresa de la mare. Catherine Sintés, mare d'Albert Camus, és analfabeta i quasi sorda, i treballa fent feines domèstiques. Ella serà indubtablement la gran figura que representa la pobresa en Albert Camus, personifica el mutisme, la tenacitat i la solidaritat, i es mostra com un exemple de la injustícia d'un món que es relaciona absurdament amb nosaltres. És ineludible fer referència a la dedicatòria que escull Camus per a la seva novel·la autobiogràfica *El primer home*. Diu així: «A tu, que mai podràs llegir aquest llibre».

Camus relata a *El primer home* l'ambient de misèria que trobava a casa: «La pobresa i la ignorància feien la vida més dura, més ensopida, com reclosa en ella mateixa; la misèria

és una fortalesa sense pont llevadís».¹ Presenta l'escola com el refugi on podia trobar allò que la misèria li havia negat a casa, especialment gràcies a la figura del seu professor, Louis Germain. No obstant això, l'escola desperta en ell nous sentiments no tan agradables. Escriu als seus *Carnets*²:

M'averkonyia de la meva pobresa i de la meva família. I si avui puc parlar d'això amb senzillesa és perquè ja no m'avergonyeix aquella vergonya ni em menyspreo per haver-la sentit. Només vaig conèixer aquesta vergonya quan vaig arribar al col·legi. Abans, tothom era com jo i la pobresa em semblava l'aire mateix d'aquest món. En el col·legi vaig conèixer la comparació.³

Tot i el desavantatge que suposava la seva condició, Camus aconsegueix una beca per entrar al liceu gràcies als esforços personals i pedagògics del professor Germain, que convenç la seva família i s'ofereix a impartir-li classes extraordinàries. Quan entra al liceu, Albert s'adona que pren distància del món de pobresa que l'havia vist créixer fins aleshores. Camus diposita aquella experiència viscuda en el seu *alter ego*, Jacques Cormery, protagonista d'*El primer home*: «amb ningú de l'institut no podia parlar de la seva mare i de la seva família. Amb ningú de la família no podia parlar de l'institut».⁴

Camus es casa amb la seva primera dona, Simone Hié, l'any 1934. Quan anuncia el casament a la seva mare, ella li pregunta què vol que li regali. Ell li respon que una dotzena

1. Albert CAMUS, *El primer home*. Traduït per Ramon Lladó. Barcelona: Empúries/Tusquets, 1994, p. 119.

2. S'ha optat per la traducció pròpia al català de totes les cites textuais d'aquesta obra.

3. Albert CAMUS, *Vivir la lucidez: Todos los carnets (1935-1959)*. Barcelona: Debate, 2021, p. 290-291.

4. Albert CAMUS, *El primer home, op. cit.*, p. 199.

de mitjons blancs. Tot i deixar el dubte de si es refereix a dotze mitjons o dotze parells, el que queda clar és que Camus no es desprèn de la consciència de pobresa que va aflo- rar en ell durant la infància. El gran defensor de la filosofia de l'absurd troba en la seva experiència de pobresa nocions per donar sentit a l'existència. L'any 1935, a l'edat de vint-i-un anys, Camus escriu als seus *Carnets* que «és en aquesta vida de pobresa, entre aquestes gents humils o vanitoses, on he aconseguit amb més seguretat el que em sembla el veritable sentit de la vida».⁵

L'any 1957, als quaranta-quatre anys, Albert Camus es converteix en el segon Premi Nobel de Literatura més jove en ser guardonat, al darrere de Rudyard Kipling, que ho aconseguí als quaranta-dos anys. Amb motiu d'aquest premi, Camus escriu al seu mestre de primària, Louis Germain, una carta d'agraïment, en què diu: «Sense vós, sense aquesta mà afectuosa que va parlar a l'infant pobre que jo era, sense el vostre ensenyament i el vostre exemple, res de tot això no hauria succeït».⁶ Aquell nen pobre va poder superar el determinisme al qual la pobresa el condemnava, i era ben conscient que no ho hauria aconseguit tot sol. Germain, a la seva resposta, també fa referència als orígens humils de Camus, i no pot estar-se de destacar la grandesa dels esforços i sacrificis de la seva mare: «Mai no vaig sospitar la teva situació familiar. Només en vaig tenir una idea en el moment en què la teva mare va venir a veure'm (...) Sempre tenies el que t'era menester. Igual que el teu germà, sempre vesties de manera molt polida. Crec que no puc fer millor elogi de la teva mamà».⁷

5. Albert CAMUS, *Vivir la lucidez: Todos los carnets (1935-1959)*. Barcelona: Debate, 2021, p. 3.

6. Albert CAMUS, *El primer home, op. cit.*, p. 275.

7. *Ibidem*, p. 277.

Octavi Fullat, a *La moral atea de Albert Camus*,⁸ quan es disposa a descriure l'home que hi ha darrere de l'autor, destaca el pes que tenen en ell els seus orígens humils i la percepció que existeixen altres riqueses com el sol, el mar i l'amor. Alhora, afirma que la producció literària de Camus queda supeditada a les més fortes situacions existencials de la seva vida. Camus diposita a la seva ploma tot el seu pes existencial. Charles Moeller,⁹ per la seva banda, eleva el valor que té en l'obra de Camus la figura de la seva mare. Afirma que la font més profunda de l'obra de Camus es troba en la visió i l'amor d'una mare pobra: La mare de Rieux a *La Pesta*, la de Meursault a *l'Estrany*, i la de Jan a *El malentès*. Caldria afegir-hi la mare de Jacques, a *El primer home*. En definitiva, Moeller afirma: «El mutisme d'una mare resignada, heus aquí el llenguatge de la pobresa. (...) La mare de Camus és per a ell més que un record: una consciència».¹⁰

Camus, a *El revers i l'anvers*, descriu la situació de la seva mare: «Agafava una cadira i posava la boca sobre el ferro fred i brut del balcó. Aleshores mirava com passava la gent. Darrere d'ella, la nit anava prenent presència. Davant d'ella, les botigues s'il·luminaven bruscament. El carrer s'omplia de gent i de llum».¹¹ Manifesta a través de la posició corporal i vital de la seva mare que la llum és el revers de la pobresa. Així doncs, el món on va transcórrer la infància de Camus té dues cares: la llum de la natura, la vida, els carrers... i la cara reversa: la pobresa. Aquests són els dos components. La foscor, el fred i el sentiment d'estranyesa

8. Octavi FULLAT, *La moral atea de Albert Camus*. Barcelona: Pubul, 1963.

9. Charles MOELLER, «¿En qué punto de su evolución está Alberto Camus?», *Convivium*, núm. 8, 1959, p. 21-40.

10. *Ibidem*, p. 25-26 (Traducció pròpia al català).

11. Albert CAMUS, *El revers i l'anvers*. Traduït per Pol Guerrero i Manuel Guerrero. Mallorca: Lleonard Muntaner, 2021, p. 67.

que experimenta durant un viatge a Praga mostren al jove Camus com la seva concepció de pobresa estava completament determinada per les terres on la va viure. Escriu a *El revers i l'anvers*: «De la mateixa manera que he trigat molt a comprendre el meu lligam i amor pel món de la pobresa on vaig passar la infància, és només ara que entreveig la lliçó del sol i de les terres que m'han vist néixer».¹²

Les noces amb la naturalesa i el món que experimenta Camus nodreixen la medul·la espinal de la seva filosofia, atès que és a partir d'aquí des d'on extreu que «tot allò que exalta la vida, n'acreeix alhora l'absurd».¹³ Per a Camus, l'esplendor del món i de la vida són la justificació de tots els homes que, en les seves paraules «saben que un límit extrem de pobresa mena de nou a l'opulència i la riquesa del món».¹⁴ S'aplica la rotunditat d'aquesta afirmació a la seva infància, així ho indica a la seva obra *L'estiu*, en què escriu el següent: «Educat en l'espectacle de la bellesa, que era la meva única riquesa, havia començat per la plenitud».¹⁵ Tot i les miserables condicions de vida de la seva infància, els bells paisatges d'Algèria despertten en el jove Camus l'amor per la vida i pels homes. Pren aquí sentit la seva coneguda referència: «Enmig de l'hivern vaig aprendre, finalment, que hi havia en mi un estiu invencible».¹⁶

L'experiència estètica que travessà la infantesa i l'adolescència marcarà la cosmovisió i la ploma de Camus, tal com ho farà la consciència de pobresa. Escriu a *El mite de Sísif* que «un home s'aferra a la seva vida, i en això hi ha alguna cosa que és més forta que totes les misèries del

12. *Ibidem*, p. 88.

13. Albert CAMUS, *Noces/L'estiu*. Traduït per Lluís Calderer. Barcelona: Edicions 62, 1990, p. 36.

14. *Ibidem*, p. 46.

15. *Ibidem*, p. 109.

16. *Ibidem*, p. 113.

món».¹⁷ També es poden trobar referències a la misèria al controvertit assaig titulat *L'home revoltat*, especialment a la part que dedica a la revolta històrica. Fent crítica a allò que anomena profetisme marxista, escriu el següent: «A l'esclau, a aquells el present dels quals és miserable i que no tenen el consol del cel, se'ls assegura que el futur, almenys, és seu. L'avenir és l'única espècie de propietat que els amos concedeixen de bon gust als esclaus».¹⁸

Sense entrar en judicis sobre el seu contingut, és força raonable afirmar que la publicació de *L'home revoltat* és un acte de valentia. Defensa una posició que no deixa en bon lloc cap de les dues grans forces que tensen la corda de l'època en la qual el publica. Si bé rep elogis de grans personalitats, prevaldran les crítiques, especialment les de Francis Jeanson i Jean-Paul Sartre a la revista *Les Temps Modernes*. El que comença amb una dura ressenya de Jeanson, acaba amb una acalorada disputa entre dues figures de la talla de Camus i Sartre, amb retrets que anaven més enllà del contingut del llibre.¹⁹

Dins d'aquesta trama plena d'atacs personals, Jeanson i Sartre fan diverses al·lusions a la relació de Camus amb la pobresa, tot sabent, és clar, que és un dels grans trets identitaris de l'autor i de la persona. Jeanson critica l'estil literari de Camus i el titlla de burgès. També insinua la insuficiència de les lliçons del sol i les platges del Mediterrani. Amaga ben poc una acusació, la de traïr la classe obrera, amb plantejaments que apunten a la mesura, escrits des d'un

17. Albert CAMUS, *El mite de Sísif*. Traduït per Joan Fuster. Barcelona: Vergara, 1965, p. 16.

18. Albert CAMUS, *L'home revoltat*. Traduït per Joan Fuster i Josep Palàcios. Revisió de la traducció d'Anna Casassas. Barcelona: Raig Verd, 2021, p. 217.

19. Albert CAMUS, Jean-Paul SARTRE i Francis JEANSON, *La polémica Sartre-Camus*. Buenos Aires: El escarabajo de oro, 1965.

punt de vista burgès que impedeix comprendre la urgència de revolució que senten els oprimits.

Sartre va un pas més enllà a l'hora de trepitjar la veu de la pobresa que posseïa Camus. La carta de Camus l'ha ferit i ha de respondre amb contundència. Se serveix d'un to irònic que omple d'eloqüència els cops que assesta. Reconeix a Camus que potser va conèixer la veritable pobresa, però li recorda que ja no és pobre, que és tan burgès com Jeanson o ell. Li recrimina haver parlat en nom de la pobresa, haver-se'n cregut l'escollit. Li diu: «La misèria no li ha encomanat res a vostè!». També retreu a Camus que veu en els seus relats la intenció de fer passar la seva singularitat extrema per lleis universals. Quan Camus relata la seva pobresa, apunta a elements propis de la naturalesa humana, idea que xoca frontalment amb l'existencialisme sartrià. En definitiva, es poden detectar diverses referències a la pobresa en les crítiques de Jeanson i Sartre, algunes de més filosòfiques, i d'altres més aviat de caràcter personal.

Camus no respon a la rèplica de Sartre. No obstant això, es pot intuir la direcció d'una referència que deixa caure al prefaci que afegeix a *El revers i l'anvers*, quan Gallimard el reedita l'any 1958. Es tracta d'una obra molt especial per a Camus, tant és així que afirma:

«La meva font és entre les pàgines d'*El revers i l'anvers*, en aquell món de pobresa i de llum on vaig viure molts anys enrere».²⁰ Trobem al prefaci idees que pertanyen a l'obra en qüestió, però aquesta vegada són formulades amb el gris perfume de l'autor madur que ha d'escriure a la defensiva:

Troblem moltes injustícies al món, però n'hi ha una de la qual mai no parlem, la del clima. Durant molt de temps vaig ser, sense saber-ho, un dels que s'aprofitaven d'aques-

20. Albert CAMUS, *El revers i l'anvers*, op. cit., p. 31.

ta injustícia. Ja veig a venir acusacions dels nostres ferotges filantrops, si és que m'arriben a llegir. Vull fer passar els obrers per rics i els burgesos per pobres, per tal de perpetuar la felicitat servitud dels uns i el poder dels altres. No, no es tracta d'això. Ben al contrari, (...) cal fer, en efecte, el que sigui per tal que aquells homes puguin escapar de la doble humiliació de la misèria i la desgràcia.²¹

Lluís Calderer, al pròleg de *Noces/L'estiu*, en l'edició catalana d'Edicions 62, deixa caure la següent afirmació: «Camus, davant la ferida oberta pels totalitarismes, reivindica i ostenta el dret a una actitud personal». ²² Llegir-la va suscitar-me l'admiració cap a qui dibuixa conclusions rotundes amb paraules simples. Per això puc fer poca cosa més que reformular aquesta conclusió. A Camus el van estirar constantment de les dues mànigues perquè es decantés en algun bàndol. Ell s'hi nega, pronuncia al *Discours de Suède* que les dues grans responsabilitats de l'escriptor són la negativa a mentir sobre allò que se sap i la resistència a l'opressió.²³ En saber-se incapaç d'acomplir-les en cap bàndol, opta per ser fidel als seus principis malgrat ser conscient de les greus conseqüències que això podia comportar-li. Només va poder fer-ho des del fred racó de la posició personal. Per descomptat, així es manifesta en la seva relació amb la pobresa. Sap d'ella el que la vida li ha mostrat, i traça amb l'escriptura allò que en sap dir. És ben simple. Així i tot, acaba havent-se de justificar davant les interpretacions que miren d'injectar altres propòsits en les seves paraules.

Dos anys abans de la seva mort, esdevinguda en un accident de trànsit el 4 de gener de 1960, Camus va deixar constància de les següents paraules a l'esmentat prefaci

21. *Ibidem*, p. 32.

22. Lluís CALDERER, a Albert CAMUS, *Noces/L'estiu*, op. cit., p. 6.

23. Albert CAMUS, *Discours de Suède*. Paris: Gallimard, 1963.

d'*El revers i l'anvers*: «Aquest petit llibre té també un gran valor testimonial per a mi. Faig bé de dir per a mi perquè és precisament de mi que dona testimoni, és a mi a qui exigeix una fidelitat de la qual només jo conec la profunditat i les dificultats».²⁴

Aquesta comunicació ha pretès ser un clam per la lectura fidel i senzilla del seu testimoni. Ell mateix ho va dir: «El que compta és ser de veritat i aleshores tot s'hi inclou, la humanitat i la senzillesa».²⁵ Olivier Todd comença la biografia de Camus aclarint que va ser, abans de tot, escriptor.²⁶ El compromís de l'escriptor converteix l'actitud en posició. Pel que fa al tema que avui ens reuneix, aquesta és l'aportació d'Albert Camus: viure i escriure la pobresa des d'una posició personal.

Bibliografia

- CAMUS, Albert (1963) *Discours de Suède*. Paris: Gallimard.
- CAMUS, Albert (1965) *El mite de Sísif*. Barcelona: Vergara.
- CAMUS, Albert, SARTRE, Jean-Paul i JEANSON, Francis (1965) *Polémica Sartre-Camus*. Buenos Aires: El escarabajo de oro.
- CAMUS, Albert (1990) *Noces/L'estiu*. Barcelona: Edicions 62.
- CAMUS, Albert (1994) *El primer home*. Barcelona: Tusquets.
- CAMUS, Albert (2021) *Vivir la lucidez: Todos los carnets (1935-1959)*. Barcelona: Debate.
- CAMUS, Albert (2021) *El revers i l'anvers*. Mallorca: Leonard Muntaner.

24. Albert CAMUS, *El revers i l'anvers*. Traduït per Pol Guerrero i Manuel Guerrero. Mallorca: Leonard Muntaner, 2021, p. 30.

25. *Ibidem*, p. 102.

26. Olivier TODD, *Albert Camus. Una vida*. Barcelona: Tusquets, 1997.

CAMUS, Albert (2021) *L'home revoltat*. Barcelona: Raig verd.

FULLAT, Octavi (1963) *La moral atea de Albert Camus*. Barcelona: Pubul.

MOELLER, Charles (1959) «¿En qué punto de su evolución está Alberto Camus?», *Convivium*, vol. 8, p. 21-40.

TODD, Olivier (1997) *Albert Camus. Una vida*. Barcelona: Tusquets.

